

7. Evaluácia – Hodnotenie

Táto kapitola sa venuje otázkam hodnotenia, otázkam, ako a prečo je potrebné vyhodnocovanie a ako pri ňom postupovať. Podáva prehľad pre plánovanie a organizovanie hodnotenia na úrovni škôl. Túto kapitolu je najlepšie čítať v kombinácii so 6. kapitolou.

Táto kapitola je zameraná na tých, ktorí implementujú aktivity v oblasti prevencie drogových závislostí vo svojich školách alebo uvažujú o ich realizácii. Hodnotenie je kľúčovou otázkou, aby sa určilo, či ide o úmyselné – plánované aktivity, alebo či je potrebné ich vylepšenie. Hodnotenie školských intervencií znamená systematické zhromažďovanie, analyzovanie a interpretovanie informácií o tom, ako zásah pôsobí a aké môžu byť jeho účinky (EMCDDA, 1998).

Používanie nástrojov na monitorovanie (sledovanie) môže veľmi napomôcť procesu hodnotenia. Súčasná diskusia o hodnotení sa poväčšine zakladá na otázkach schopnosti používať nástroje na monitorovanie alebo na štandardizovanom zbere informácií.

7.1 Prečo hodnotiť?

V posledných rokoch vzrastali obavy o primerané hodnotenie mnohých preventívnych programov a aktivít. Dnes už je potreba hodnotenia jednomyselne potvrdená. Presvedčenie, že hodnotenie má byť základnou súčasťou školských preventívnych zásahov, aktivít a programov vychádza z toho, že hodnotenie:

- Ponúka možnosť rozhodnúť sa, či aktivity majú želaný efekt
- Poskytuje možnosť reflektovať prebiehajúce aktivity
- Poskytuje nevyhnutné informácie pre prispôsobovanie, zlepšovanie a inovovanie intervenčného programu
- Poskytuje spätnú väzbu pre priamo zapojených účastníkov (žiacov a personál školy), čo je dôležité aj z hľadiska ich motivácie
- Kritické (skutočné) hodnotenie dodáva na dôveryhodnosti a vážnosti projektu v rámci komunity

Hodnotenie môže ponúknuť okrem toho možnosť zberu údajov a informácií od učiteľov a rodičov/opatrovníkov, ktoré nemôžu byť zozbierané v priebehu „normálneho“ školského života. Musíme zdôrazniť, že hodnotenie nie je mienené ako kontrola študentov. Je to nástroj na získavanie informácií a pre potreby lepšieho porozumenia tomu, čo sa v škole deje. Je lepšie, keď hodnotenie chápeme ako možnosť overenia aktuálnej situácie s cieľom zlepšiť ju, než ako meranie dosiahnutých cieľov.

7.2 Kto by mal poskytovať informácie?

Najjednoduchšou cestou ako vykonávať hodnotenie by mohol byť zber údajov len od žiakov a študentov, keďže cieľom aktivít je ovplyvňovať ich správanie. Hoci je škola prostredím študentov a programy sa pripravujú a realizujú v tomto prostredí, je dôležité brať do úvahy aj informácie z iných zúčastnených skupín.

Výber skupín, od ktorých budeme získavať informácie, závisí od zámerov a cieľovej skupiny programu. Berúc do úvahy navrhovaný globálny prístup ku školskej protidrogovej prevencii, sú pre potreby hodnotenia relevantné informácie od všetkých skupín, ktoré sú zapojené do života školy. Ako sme už spomínali v predchádzajúcej kapitole, zameranej na monitoring, študenti, rodičia/opatrovníci, učiteľský zbor a škola môže poskytovať vcelku užitočné informácie pre hodnotenie programu.

7.3 Čo môže byť hodnotené?

Existuje veľa odlišných typov hodnotenia, ktoré boli publikované (Dlugosch a Wottawa, 1994, Mittag a Hager, 2000, Mittag a Jerusalem, 1997, Rossi a Freeman, 1993, Uhl, 1998). Okrem všeobecných podmienok je dôležitý cieľ hodnotenia: je námetom hodnotenia jeden konkrétny program (prakticky orientované hodnotenie), ďalší vývin (na vývin orientované hodnotenie), alebo teoretický základ (hodnotenie orientované na teóriu)? Tak ako sa hodnotenie kvality rozdeľuje na štruktúru kvality, proces a výsledok (Donabedian, 1982), hodnotenie môže byť tiež podobne rozdelené (hodnotenie vstupu, procesu a výsledku). Takže – pre potreby hodnotenia môžeme identifikovať rozdielne prvky v čase – pred (anticipačné hodnotenie), počas (hodnotenie procesu) a na konci programu (hodnotenie výsledku). Podľa zámerov, výsledky hodnotenia sa môžu používať **sumačne** alebo **formatívne** (Scriven, 1967). Cieľom sumačného (súčtového) hodnotenia je sčítanie konečných účinkov programu, cieľom formatívneho hodnotenia je forma a vývoj programu na začiatku alebo počas testovacej fázy.

Teraz sa zameriame na hlavné ťažisko – na hodnotenie **výsledku** a na hodnotenie **procesu**, pretože tieto dve sú najpraktickejšie pri hodnotení v školskom prostredí.

Hodnotenie výsledku

Hodnotenie výsledku ponúka informácie o efektoch programu. V rámci dlhodobých programov môže byť hodnotenie výsledku realizované až po istom čase, teda keď sa predpokladajú prvé účinky.

Hodnotenie procesu

Hlavným výsledkom hodnotenia procesu (procesovej evaluácie) je získať informácie o tom, ako program funguje, a ktoré časti programu môžu byť prispôsobované alebo menené. Toto nie je obmedzené obsahom programu alebo jeho aktivitami, ale obsahuje tiež techniku, zúčastnených ľudí, situácie a pod. Meranie spokojnosti môže tiež indikovať, či program prebieha tak, ako sa predpokladalo. Obsah hodnotenia závisí prevažne od hlavných a čiastkových (parciálnych) cieľov programu. Hodnotenie si vždy vyžaduje porovnateľné a pozorovateľné údaje. Monitorovacie dotazníky a ostatné nástroje, ktoré boli prezentované v kapitole o monitoringu, považujeme pre tieto účely za užitočné.

7.4 Ako hodnotiť?

V ideálnom prípade sa do plánovania hodnotenia zapoja rodičia/opatrovníci, vedenie školy a učelia, ako aj študenti. Hneď na začiatku by sa mali vziať do úvahy a rozdiskutovať pozitívne a negatívne faktory vo vzťahu k hodnoteniu, čím sa vytvára pozitívna kultúra pre hodnotenie. Dôležité je, aby rozličné zúčastnené skupiny **vopred** súhlasili s oblasťami hodnotenia, pretože ich odborné ciele nie sú nevyhnutne identické. Trvalé zmeny závisia od

toľkých determinánt, že nerealistickým cieľom je treba sa vyhnúť od samého začiatku (pozri kapitola 3 – Definovanie zámerov).

Na to, aby sme vyhodnotili ako program funguje a aké má účinky, potrebujeme informácie o tom, ako by sa dal zlepšiť, ako aj vhodné metódy a nástroje merania. V ideálnom prípade si dobré hodnotenie vyžaduje extenzívne zdroje¹¹ a zapojenie externých účastníkov na to, aby sa zabezpečila objektivnosť hodnotenia. Skúsenosť však ukazuje, že väčšina škôl má obmedzené zdroje a keď príde na organizovanie aktivít zostávajú odkázané samy na seba. A to sa týka aj samého hodnotenia. Jadrom tohoto projektu však je ten typ hodnotenia, ktorý si školy dokážu zorganizovať vlastnými silami, aj bez nutnosti použitia extenzívnych zdrojov a bez zapojenia vonkajších účastníkov. Dá sa pritom použiť množstvo techník na zber informácií. Niektoré z nich sú spomenuté v kapitolách 5 a 6.

Tento dokument kladie hlavný dôraz na použitie jednoduchých metód štatistického monitoringu. Existuje však značné množstvo alternatívnych metód a väčšinu z nich podrobne opisujú iné publikácie. Dve publikácie, dostupné tiež na internete¹², si zasluhujú osobitnú pozornosť:

- **Praktický návod na sebahodnotenie (Macbeath et al.)** sa sústreďuje na hodnotenie kvality školskej výučby a podáva veľa užitočných informácií o okolnostiach hodnotenia, ako aj informácií o jeho nástrojoch.
- **Príručka na hodnotenie preventívnej protidrogovej intervencie (EMCDDA)**, ktorá podáva podrobný opis dôležitých častí procesu hodnotenia.

11 – Celkovo sa odhaduje, že vedecky podložené hodnotenia si vyžadujú cca 30% celkových nákladov programu.

12 – Pozri URL adresy v Odporúčanej literatúre

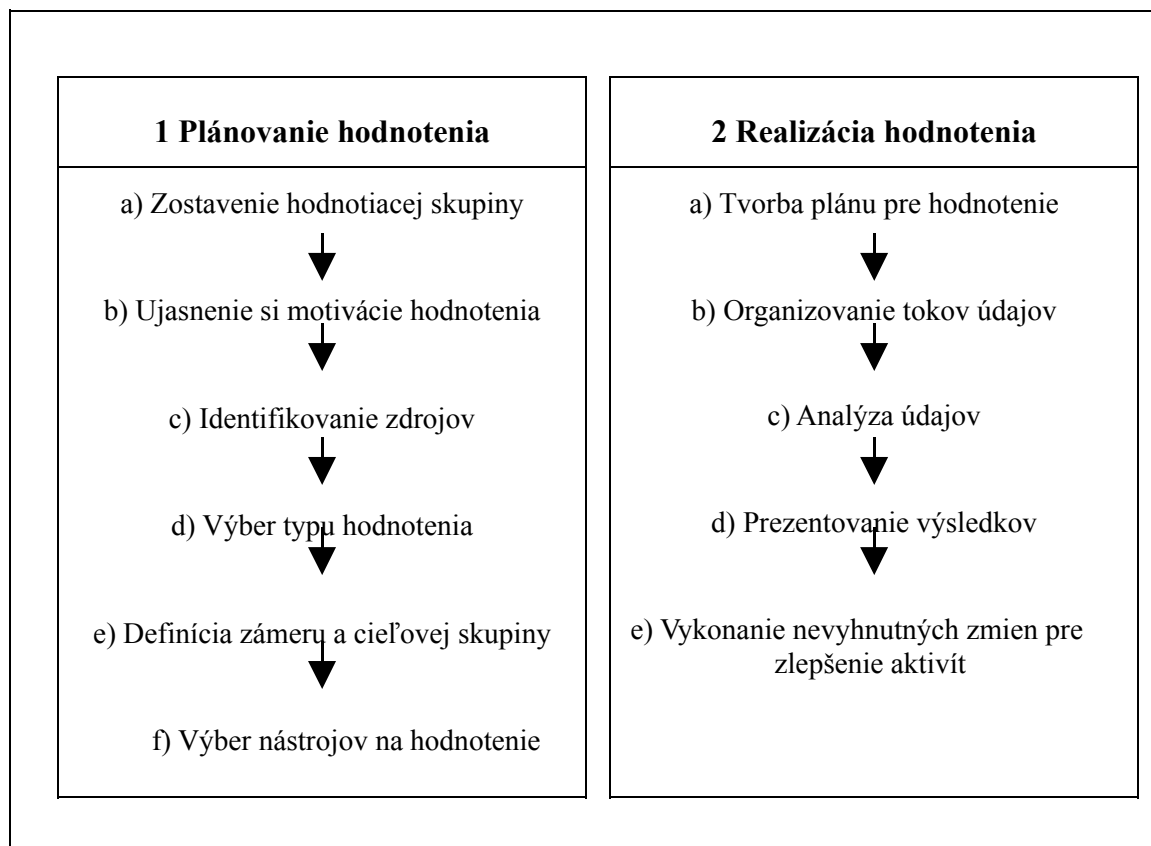
7.5 Vykonávanie procesu hodnotenia

Ako by sa malo uskutočniť sebahodnotenie školského programu?

Existuje viacero príručiek na hodnotenie, a preto sa tento návod sústreďuje len na niektoré praktické témy, ktoré sa týkajú školských projektov. V tejto časti sa sústreďíme na návod pre plánovanie a implementáciu sebahodnotenia školských protidrogových preventívnych programov.

Obrázok 7.1 znázorňuje základné kroky procesu sebahodnotenia; tieto sa potom podrobnejšie rozoberajú v ďalšom texte:

Obrázok 7.1
Kroky hodnotenia

7.5.1 Plánovanie hodnotenia

a Zostavenie hodnotiacej skupiny

- Zostavte hodnotiacu skupinu, ktorá bude pozostávať z účastníkov skupín, s ktorými sa bude vykonávať hodnotiace interview

Plánovanie hodnotenia znamená plánovať implementáciu, použitie systému monitorovania a ďalších hodnotiacich aktivít. Ak máme osobitnú skupinu ne preventívne aktivity, mala by byť reprezentovaná v hodnotiacej skupine. V ideálnom prípade je hodnotiacia skupina podskupinou implementačnej pracovnej skupiny (tak, ako to opisuje kapitola 5). V hodnotiacej skupine by mali byť všetky skupiny, ktoré sa zúčastňujú na programe, jednak preto, aby sa povzbudil ich prínos, jednak aby sa zredukovalo alebo minimalizovalo ich podozrenie, že sú kontrolovaní. Obzvlášť dôležité je zapojiť do plánovania a vykonávania procesu hodnotenia samotných študentov.

b Objasnenie motivácie pre hodnotenie

- Objasnite funkciu hodnotenia tak, aby bola zrozumiteľná pre všetkých účastníkov
- Zhromaždite argumenty v prospech toho, že hodnotenie je užitočné pre program aj pre jeho účastníkov

- Identifikujte možné prekážky hodnotenia a obavy z neho
- Použite hodnotenie ako motivačný faktor

Jednou z dôležitých funkcií hodnotenia je proces uvažovania o vlastných aktivitách. Funguje aktivita tak, ako sme predpokladali a má aj zamýšľané účinky?

Tu sú dodatočné otázky, ktoré si môžeme položiť:

- Realizovali sa aktivity tak, ako sme ich naplánovali? Sme na správnej ceste?
- Čo možno zmeniť alebo modifikovať pre vylepšenie aktivít?
- Majú aktivity akékoľvek negatívne postranné účinky?
- Čo sa môžeme naučiť zo skúseností získaných z vykonávania nových aktivít?

Komplexné situácie si vyžadujú objektívnu spätnú väzbu o výsledkoch aktivít a o ich efektoch. Hodnotenie môže odhaliť účinky, ktoré si v každodennom živote nevšimneme. Hodnotenie ďalej poskytuje prehľad o zamýšľaných aj o nezamýšľaných účinkoch, ako aj o neočakávaných účinkoch. Preto monitorovanie a hodnotenie môžu hrať úlohu „oka, ktoré je ako zrkadlo“. Pri použití rovnakého nástroja nám zase štandardizácia umožňuje porovnávanie, ako napr. porovnania medzi novými a starými programami alebo medzi „našou“ školou a inými školami. Proces reflexie je dôležitou súčasťou záruky kvality.

Filozofiu a funkciu hodnotenia si musíme ujasniť hneď od začiatku. Niekedy hodnotenie vyvoláva podozrenie, že je nástrojom kontroly. Dôležitou otázkou však je – kto bude kontrolovať koho? Ľudia majú rôzne názory na hodnotenie a niektorí sa ho môžu obávať. Je dôležité takého obavy identifikovať a pohovárať sa o nich. Tieto obavy môže znížiť transparentnosť zámeru a procesu hodnotenia ako aj spracovanie a prezentácia údajov. Dôležitá je aj rýchla a dôkladná spätná väzba o výsledkoch pre tých, ktorí boli interviewovaní pri hodnotení. Toto by malo viesť v škole k pozitívnemu postojú voči hodnoteniu. Bez transparentnej politiky narábania s informáciami, bez pochopenia a akceptovania v škole hodnotenie nebude fungovať.

Jednou zo základných tém je diskusia o úlohe vonkajších a vnútorných zámerov:

- **Vonkajšie zámary:** Je hodnotenie určené pre úradníkov zvonka alebo pre tím, ktorí projekt financujú? Je dôležité zdokumentovať úspech projektu pred verejnosťou?
- **Vnútorné zámary:** Je to zamýšľané tak, aby to bolo v náš prospech? Ide o získanie spätnej väzby, zlepšenie programu a stanovenie jeho účinku?

Vonkajšie zámary sú samozrejme dôležité, najmä ak program financuje vláda alebo ďalšie organizácie. Ak ale nie sú vnútorné zámary, hodnoteniu môže chýbať motivácia tých, ktorí program vykonávajú a hodnotia. Na druhej strane zdokumentovanie výsledkov programu môže viesť aj k uznaniu a k zlepšeniu statusu školy, ako aj tých, ktorí program implementujú. A toto je tiež významný motivačný faktor.

c Identifikujte zdroje

- Finančné a materiálne zdroje potrebné pre hodnotenie
- Personál a potenciálni experti potrební pre hodnotenie
- Množstvo času potrebného na hodnotenie

Na realizáciu hodnotenia potrebujeme čas, ľudské zdroje a materiály. Naplánovanie a organizovanie hodnotenia si vyžaduje jasnú definíciu potrebných zdrojov a zdrojov, ktoré sú naporúdzi (pozri kapitola 5). Príprava a konečná podoba nástrojov si vyžaduje čas a prácu; t.j. kopírovanie, distribúciu, zozbieranie dotazníkov; spracovanie údajov; prezentáciu a interpretáciu údajov; a napokon vykonanie zmien vyplývajúcich z hodnotenia. Je školský personál zbehlý v hodnotení a v spracovaní štatistických údajov? Budú potrební a dostupní experti zvonku? Spracovanie údajov môže byť aj projektom pre hodiny matematiky a zároveň možnosťou pre študentov učiť sa praktickým spôsobom štatistiku. Všetky vyššie uvedené položky by sme mali prejsť a zvážiť hneď na začiatku procesu hodnotenia.

d Vyberte si typ hodnotenia

- Rozhodnite sa, ktorý typ hodnotenia je pre vás vhodný
- Ako často a kedy sa bude hodnotiť určitá téma?
- Na čo by sa hlavne malo hodnotenie sústrediť: hodnotenie témy, techniku, pokrytie, alebo na spokojnosť?
- Majte na pamäti, že je treba zisťovať aj neočakávané účinky

Poznáme viacero rôznych typov hodnotenia. Najdôležitejšími sú hodnotenie výsledku a hodnotenie procesu. Tieto sa navzájom dopĺňajú a má zmysel uvažovať o vykonaní oboch. Rozhodnutie o výbere typu hodnotenia závisí od príslušnej funkcie, ktorú má mať dané hodnotenie. Keď sa zameriavame na efektívnosť a dopad programu, vhodnejšie bude hodnotenie výsledku. Hodnotenie výsledku pre dlhodobý program možno vykonať až po uplynutí určitého času, keď sa už očakávajú prvé výsledky. Hodnotenie výsledku sa môže zameriavať na úvodné účinky (nárast vedomostí, zmena postojov, nové zručnosti), na aplikačné účinky (prenos do praxe, zmena správania) a vplyv na podmienky (zlepšenie zdravotného stavu, sociálnej atmosféry). Dôležité je uvedomiť si, že prejavenie sa jedných účinkov si vyžaduje dlhší čas ako prejavenie sa druhých.

Pri hodnotení procesu ide o systematické sledovanie celého procesu priebehu programu. Týka sa všetkých intervencií personálu programu, reagovania cieľovej populácie a všetkých relevantných podmienok, ktoré môžu vplývať na proces. To znamená, že hodnotenie sa neobmedzuje len na obsah programu alebo aktivít, ale týka sa aj techniky, zúčastnených osôb a situácií atď. Meranie spokojnosti tiež môže ukázať, či program funguje tak, ako by mal alebo ako sme predpokladali. Pre niektoré projekty je dôležité zistiť aj to, či cieľová skupina bola vôbec dosiahnutá. Všetky tieto aspekty hodnotenia nám prinášajú informácie o tom, ako program pracuje a ktoré jeho časti možno zlepšiť prípadne zmeniť.

Pri sledovaní účinkov musíme rozlišovať medzi **zamýšľanými** (želateľnými) účinkami a **nezamýšľanými** (neželanými) účinkami, ako aj neočakávanými účinkami. Hodnotením procesu a výsledku môžeme zistiť aj takéto účinky.

Mediálna kampaň proti drogám v Anglicku vyvolala napríklad taký neželaný účinok, že niektorí mladí ľudia začali experimentovať s drogami len tak zo zvedavosti; neočakávaným účinkom kampane bol zase úspech v získavaní prostriedkov na projekty drogovej prevencie.

e Definujte zámery a cieľové skupiny

- Ujasnite si celkové zámery a priority (pozri kapitola 3 a 5)
- Majte na pamäti zámery pre hodnotenie výsledku a/lebo procesu
- Uvedomujte si čo je cieľová skupina a kto bude hodnotený
- Krok za krokom si stavajte bezprostredné ciele
- Ak je to potrebné, použite modely alebo štruktúry prevencie a zmeny správania
- Roztriedte svoje zámery na krátko a dlhodobé ciele
- Rozlišujte medzi zámermi a stanovte si podciele
- Urobte si zoznam zámerov podľa ich priority

Mať jasno v zámeroch je podstatná zložka programu, lebo zámery definujú vykonávanie, proces a hodnotenie aktivít. Zámery pre hodnotenie tiež musia byť presné, rozlíšiteľné a majú sa dať merať.

Ktorých skupín sa program dotýka? Ako má účinkovať na študentov, učiteľov, rodičov/ opatrovníkov, iné osoby, školu ako celok a prostredie školy? Zámery programu môžu byť rôzne pre každú zúčastnenú skupinu; mali by sa vziať do úvahy rôzne zámery pre študentov, učiteľov a rodičov/ opatrovateľov. Ďalšou otázkou pre nás je, či by sa mali hodnotiť všetky zúčastnené skupiny, alebo len niektoré z nich.

Ciele majú byť realistické, nie nadmieru optimistické a pri ich stanovovaní je potrebné postupovať krok za krokom. Väčšina zámerov sa orientuje na zmenu správania a na dlhodobé ciele. Zmena správania však trvá dlho, najmä ak ide o návyk. Preto je vhodnejšie začať s malými, postupnými cieľmi, ktoré možno dosiahnuť za krátky čas.

Uvedomujte si aj vývojové zmeny! Percento študentov, ktorí fajčia na napr. zvyšuje s vekom, čím sa bežne mení ich fajčiarske správanie. Hodnotenie aktivít zameraných na redukciiu fajčenia by túto skutočnosť malo brať do úvahy.

Na zmenu správania sú potrebné niektoré faktory vopred. Vedomosti a diskusia o určitej téme môžu vytvárať základ pre postoje. Postoj môže prispieť k zámeru udržať zmenené správanie, čo napokon môže viesť k zmene správania.

Pre časový rozpis hodnotenia má význam aj rozlíšenie medzi krátkodobými a dlhodobými cieľmi. Nárast poznatkov a vyššia úroveň diskusie sa dajú hodnotiť už po krátkom čase, zatiaľ čo hodnotenie zmeny správania si vyžaduje dodatočný čas.

Postupujte od globálnych cieľov k špecifickým cieľom. Nezabúdajte, že abstraktné preventívne ciele by sa mali stať praktickými a aj viditeľnejšími. Pýtajte sa vždy sami seba ako vlastne dokážete rozpoznať, že čosi sa skutočne zmenilo?

Majte na pamäti: nemôžete hodnotiť všetko. Majte teda jasno v tom, ktoré z cieľov sú tie najhlavnejšie.

f Vyberte si nástroje na hodnotenie

- Vyberte si vhodné nástroje na zber údajov
- Začnite s prehliadkou možností merania v monitorovacom systéme
- Pri témach, ktoré v monitorovacom systéme nenájdete: formulujte merateľné otázky alebo indikátory, ktoré priamo súvisia s cieľmi
- Ubezpečte sa, že indikátory sú zrozumiteľné, odlišiteľné, spoľahlivé a odpoveď na ne sa ľahko hľadá
- Nezabudnite získať informácie od všetkých relevantných skupín

Niektoré nástroje merania sme už opísali, najmä pri nástrojoch na hodnotenie potrieb v kapitole 5 a pri nástrojoch na získavanie informácií od iných skupín v kapitole 6. Výhodou dotazníkov ako nástrojov kvantitatívneho štandardizovaného merania je to, že uľahčujú porovnávanie. Podávajú tiež prehľad o indikátoroch u veľkého množstva ľudí. Sú však obmedzené na štandardné otázky a postranné účinky či oné faktory, ktoré dotazník nesleduje, môžu byť prehliadnuté. Aj tak ale dotazníky predstavujú najlepšiu voľbu, lebo poskytujú mnoho informácií nezávislým a reprezentatívnym spôsobom. Otvorené otázky a interview sú vhodné na získanie kvalitatívnych údajov a dodatočných informácií. Na konci fázy zásahu môžu byť základom na diskusiu o hodnotení preventívnych aktivít a ich účinkov tematické skupiny (tzv. „focus groups“), ktoré hodnotia subjektívny dopad aktivít a ich účinkov.

Moduly monitorovacieho systému sa dajú ľahko použiť na ciele hodnotenia (pozri Nástroj 6.1). Zmeny v čase možno porovnať s kvantitatívnymi údajmi získanými pred a po preventívnom zásahu. Jedným z prvých krokov môže byť aj prezretie monitorovacieho systému a úvaha o tom, ktoré moduly sa hodia k obsahu a zámerom programu a možno ich použiť na hodnotenie.

V takom prípade by sa nástroje na monitorovanie mali prispôbiť tak, aby obsahovali indikátory a otázky pre každý cieľ, ktorý nie je pokrytý v monitorovacích moduloch. Tieto indikátory by mali byť merateľné. Vždy si položte otázku ako sa presvedčíte, že zmena naozaj nastala. Ubezpečte sa, že indikátory sú zrozumiteľné, odlišiteľné, spoľahlivé a odpoveď na ne sa ľahko hľadá.

7.5.2 Vykonávanie hodnotenia

a Vytvorenie plánu hodnotenia

- Ako budete môcť rozpoznať účinky?
- Aké porovnania sú potrebné pri hodnotení?
- Za aký čas dosiahnete svoje ciele?
- Znovu si overte vlastné zdroje a čo možno dosiahnuť v praxi!

Rozpoznanie účinkov v čase

Porovnania predstavujú hlavnú informáciu z hodnotenia. Čo môžeme porovnať, aby sme zistili, či sme dosiahli svoje ciele? Pri používaní monitorovacieho systému môžeme porovnať situáciu **pred** a **po** fáze intervencie (obrázok 6.1). Ďalšia možnosť je požiadať ľudí, aby zhodnotili zmenu na konci intervenčnej fázy.

Zvažovanie ďalších vplyvov

Vedeckejší postup spočíva v porovnaní skupiny, v ktorej sme uskutočňovali intervenciu s kontrolnou skupinou (bez intervencie) s odstupom času. Takto môžeme overiť, či by akékoľvek zmeny, ktoré sa vyskytli, boli nastali aj bez určitých aktivít. To si však vyžaduje väčšiu prípravu i organizáciu a možno to odporúčať skúseným hodnotiteľom. Navyše si nikdy nie sme istí, či tieto dve skupiny sú úplne totožné, alebo či do rovnice nášho hodnotenia nevstúpili aj iné faktory.

Ak už máme prehľad o pláne a nástrojoch, je čas pozrieť sa na zdroje. Je možné uskutočniť plánované hodnotenie so zdrojmi, ktoré máme k dispozícii? Ak sú zdroje nedostatočné, je potrebné zmeniť priority a zámery hodnotiaceho plánu alebo jeho nástroje musíme redukovať.

b Zorganizovanie manažmentu údajov

- Uvedomujte si etické otázky
- Pripravte si rozpis pre zber a analýzu údajov
- Ujasnite si, ktoré zdroje budete potrebovať a čo sa má zorganizovať

Ako bolo uvedené v kapitole o monitoringu, veľmi dôležitá je anonymita informácií a transparentnosť procesu. Keď organizujeme zber dát, je to treba mať na pamäti. Mali by sme mať prehľad o ľuďoch zapojených do procesu a o čase, kedy sa zapájajú. Zástupcovia zúčastnených skupín a pracovná skupina v škole by mali rozobrať plán a implementáciu hodnotenia.

c Analyzovanie údajov

- Aké porovnania sú možné?

- Majte na pamäti vývojové zmeny
- Opatrne posudzujte čo predstavuje skutočný účinok

Ako už bolo povedané, drogová prevencia nie je nevyhnutne limitovaná na drogy a pozitívne účinky možno nájsť vo viacerých iných oblastiach – nielen pri užívaní drog. Analýza údajov pre účely hodnotenia by mala pokryť pôvodné zámery hodnotenia, tak ako boli definované na začiatku.

Jednoduchá analýza znamená prehľad indikátorov, ktoré merajú priame zmeny - napr. *„zvýšilo sa od minulého roku percento študentov, ktorí uvádzajú, že atmosféra v škole je dobrá, lepšia, alebo horšia?“*

Možno urobiť hodnotenie procesu, porovnania medzi jeho zložkami a obsahom - napr. *„s ktorými zložkami sú študenti spokojní a ktoré zložky programu sú menej populárne?“*

Zmeny v čase možno porovnať s meraniami pred a po vykonaní aktivity alebo programu - napr. *„Zvýšilo alebo znížilo sa hodnotenie školskej atmosféry študentmi v porovnaní s predchádzajúcim prieskumom?“*

Pri porovnávaní meraní v čase buďte obozretní: výsledky môžu byť ovplyvnené vývojovými zmenami. Ak chcete kontrolovať tento zvláštny efekt bez použitia veľkoškálového plánu, môžete vašu cieľovú skupinu porovnať s inými ročníkmi.

d Prezentovanie výsledkov

- Rozoberte výsledky s programovou skupinou ešte predtým , ako ich prezentujete
- Rozoberte výsledky s respondentmi
- Nepodávajte priveľa interpretácií pred začiatkom diskusie
- Použite výsledky na motivačné ciele

Výsledky hodnotenia by sa mali prezentovať všetkým zúčastneným. Je však potrebné zredukovať množstvo informácií tak, aby sme poslucháčov nezahltili podrobnosťami. Môžeme to urobiť v pracovnej skupine zloženej zo zástupcov rozličných zúčastnených skupín. Mali by sme si pripraviť aj stratégiu prezentovania údajov. Dôležitým faktorom je diskusia o výsledkoch so študentmi, učiteľmi, rodičmi/opatrovníkmi a ďalšími zúčastnenými osobami. Povedie to k transparentnosti vzhľadom na to, čo sa dialo s údajmi a poskytne to spätnú väzbu o situácii programu a jeho úspešnosti. Významnými faktormi sú najmä spätná väzba o úspechu a identifikácia problémov. Spätnú väzbu možno použiť na motivovanie všetkých účastníkov programu a je dôležitá aj pre zlepšenie alebo pre pokračovanie programu. Identifikáciu problému by sme mali podávať pozitívnym spôsobom. Nehľadajte obetného baránka, ale sa sústreďte na to, ako toto poznanie možno využiť na zlepšenie aktivít.

Neočakávajte priveľa! Pri niektorých veciach trvá dosiahnutie zmeny dlho, lebo do rovnice vstupujú aj iné vplyvné faktory a skresľujú celkový obraz (napr. všeobecný nárast

pitia alkoholu u mladých ľudí v spoločnosti môže ovplyvniť aj štatistický výsledok vašej školy). Aj malé zmeny však môžu znamenať pokrok.

e Urobenie zmien, ktoré sú nevyhnutné pre zlepšenie aktivít

- Použite výskum na zmenu a zlepšenie preventívnych aktivít
- Riešte problém možných negatívnych postranných účinkov
- Akceptujte neočakávané pozitívne účinky a strategicky ich využite
- Ak je to potrebné, dajte programu nový smer

Výsledky by nám mali poskytnúť nový podnet pre prebiehajúce aktivity v zmysle slučky spätnej väzby. Môžu sa zlepšiť niektoré veci alebo zmeniť niektoré časti programu. Niekedy to nemusí byť obsah projektu, ale iba technika, ktorá si vyžaduje vylepšenie alebo zmenu. Takúto informáciu nám môže poskytnúť hodnotenie procesu.

Mali by sme rozobrať negatívne postranné účinky a vyvinúť postupy na ich kontrolu. Niekedy negatívne postranné účinky nie sú výlučne negatívne. Rozdiskutovanie týchto účinkov môže viesť k lepšiemu chápaniu zložitosti situácie a vyprodukovať nové predstavy o alternatívach. Aj neočakávané pozitívne výsledky možno ešte vylepšiť a strategicky ich využiť.

Príklad výsledku hodnotenia:

V jednej hodnotiacej štúdii sme sa pokúsili identifikovať podmienky pre úspech a zlyhanie preventívneho programu¹³. Hlavné zistenia boli tieto:

- *Projekt má nadväzovať na filozofiu školy a jej seba-obraz*
- *Rodičia/opatrovníci a učitelia majú byť o projekte dobre informovaní*
- *Medzi rodičmi/opatrovníkmi a učiteľmi nemá byť žiadna rivalita, ale namiesto toho dobrá spolupráca*

Po určitom čase si každý program vyžiada nové podnety a tvorivé zmeny. Aj priveľa rutiny môže zredukovať motiváciu a efektívnosť. Údaje z monitorovania a hodnotenia môžu poskytnúť nové informácie o témach, ktoré sa nebrali do úvahy na začiatku programu. Môžu sa použiť aj na to, aby sme programu dali nový smer.

13 – Verein RISIKO: Evaluation of the project „Systemic prevention of substance abuse – SPS, Vienna, 2001

7.5.2 Vykonávanie hodnotenia

Ak sa deň čo deň dívate do zrkadla, nevšimnete si nijakú zmenu. Keď si však vezmete svoju fotku spreď pár rokov, pozriete si ju a porovnáte so svojim dnešným obrazom v zrkadle, vtedy si uvedomíte, že nastala zmena. Hodnotiť je čosi ako urobiť viacero záberov v rôznom čase a vidieť, či zamýšľaný účinok skutočne nastal. S takýmito snímkami v ruke potom môžeme preukázať tieto zmeny aj pred inými. Samozrejme, že to, ako a či vôbec sa zrealizuje proces hodnotenia, determinujú dostupné zdroje a situácia. No i tak by sme mali rozobrať

možnosti monitorovania a hodnotenia a využiť výsledky ako nástroj na zlepšenie programu prevencie v škole, čím program nadobúda opodstatnenie vo vnútri aj mimo školy – a zároveň ich použiť ako zrkadlo pre všetkých tých, ktorí sa na ňom v škole zúčastňujú.